

Els meandres dels rius

CARLES DOMINGO

Les giragonses que fan els rius en terreny pla són anomenades, com tothom sap, *meandres*. *Meandre* és un mot d'origen savi; tanmateix, és un terme prou divulgat, d'ençà de la generalització de l'escolarització, perquè ara puguem considerar que es troba incorporat plenament, com un més, sense cap connotació de llenguatge de savi, al lèxic de l'actual parlant comú.

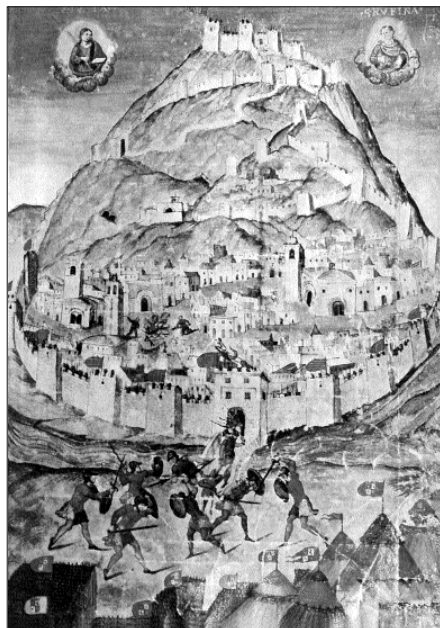
Com ens fan saber tots els diccionaris amb informació sobre l'etimologia dels mots, *meandre* ve del llatí *maeander -dri*, i aquest del grec *maiandros*, nom d'un riu de l'Àsia Menor, l'actual Menderes, que és de curs molt sinuós. La citació més antiga que es coneix en català del terme en qüestió es troba en el *Diccionari suplement de tots els diccionaris publicats fins ara de la llengua catalana*, editat a Barcelona l'any 1868.

Però, ¿com en deien, abans de la divulgació del mot savi, de les sinuositats, corbes o revolts que descriuen els coents fluvials? O, tenint en compte que no podien pas ser concebuts com a objectes particulars d'estudi d'una ciència geomorfològica que encara havia de néixer i que, per tant, aquest accident no havia assolit una categoria d'entitat específica (tan sols podia ser vist com un qualsevol dels accidents que poden mostrar les formacions longitudinals del paisatge, en aquest cas, el canvi de direcció), quins mots de la llengua general se solien aplicar per a fer-hi referència?

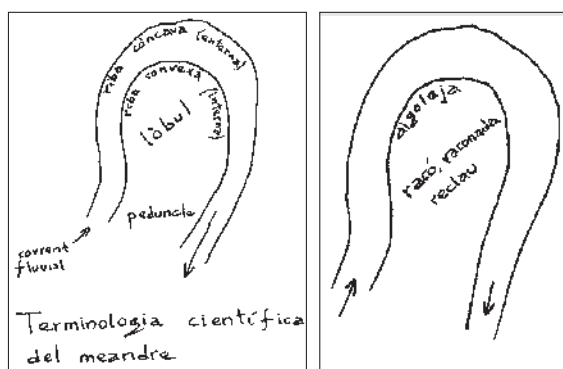
Val a dir que hi ha rius catalans que, en trams prou llargs de llurs curs, fan meandres insistentment. I són molts els assentaments humans antics que trobem presidint el lòbul d'un meandre¹, sens dubte havent escollit aquest indret amb tota la intenció del món, a fi d'aprofitar les excel·lents condicions estratègiques en aïlla-

ment i seguretat que ofereix l'encerclament, gairebé perfecte, que hi efectua el curs d'aigua.

Doncs bé, aquests aspectes comuns que reuneixen determinades giragonses dels cursos d'aigua i pels quals aquestes inflexions adquirien idoneïtat per a emparar-hi un establiment humà que

L'antiga ciutat d'Oriola en un meandre del riu Segura

Dibuixos fets per l'autor de l'article

hom volia segur, sembla que haurien pogut generar algun terme específic, ja en els temps més reculats, per al que ara coneixem com a *meandre*. No sembla, tanmateix, que això es produís, i, de fet, les paraules que de tota manera

hi esmerça la llengua no són sinó els mateixos mots populars o vulgars amb què el llenguatge general anomena qualsevol de les contorsions dels elements lineals sinuosos del paisatge: cada colze o punt de desviament de la direcció fins ara seguida, cada un dels encorbaments d'aqueixa línia sinuosa.

Acarant els diversos mots de la llengua popular (o, més ben dit, els mots pre-científics) que els reculls lexicogràfics apleguen a l'entorn del concepte modern *meandre*, observem que en aquest registre lingüístic es consideren tres aspectes o efectes resultants d'aquest tret morfològic del traçat fluvial, amb el benentès que, lògicament, sols per metonímia podem considerar que fan referència a allò que ara coneixem per *meandre*. Un d'aquests aspectes no és sinó l'esment del canvi de rumb del curs del riu, i els altres dos, de fet, fan referència als efectes resultants de la mateixa dinàmica fluvial en el meandre.

Entre els mots que designen el canvi de rumb del curs fluvial i que, per tant, poden haver estat usats per a fer referència a *meandres*, tenim *angle*, amb els seus derivats (sobretot *anglada*), i els derivats de *colze*: *recolze* i *recolzada*. La diferència entre els uns i els altres radica en el fet, segons el DGLC, que els darrers escau d'aplicar-los sobretot als canvis de direcció *ostensibles* –sobtats– del curs del riu, i, en canvi, una *anglada*, per exemple, esmenta senzillament qualsevol angle o desviació en el traçat del curs fluvial.

I és que s'ha de convenir que hi pot haver un canvi de rumb del coent fluvial sense que això impliqui necessàriament un meandre (si més no, un meandre com cal), en el punt on es produeix. Un meandre ben constituït és una corba, però una corba tancada o, encara més, marcadament tancada. El Ter, per exemple, a la Plana de Vic, entre

1. Esmentem com a exemples els castells de Calders (Moianès) i de Marmellar (Baix Penedès); el poblat de l'Esquerda, als afores de Roda de Ter (Plana de Vic) i el monestir de Sant Pere de Casseres, també osonenc; el castell i el nucli antic de Santa Perpètua de Gaià (Conca de Barberà); el poble de Flix (Ribera d'Ebre), situat a l'istme –el peduncle– d'un dels meandres més pronunciats del riu, o sia l'indret per on, en condicions naturals, algun dia l'aigua tiraria pel dret i hi faria llit nou. I com a darrer exemple, cabdal, el nucli antic de la ciutat d'Alzira, que fou bastit en una antiga illa del Xúquer, formada en escanyar-se un dels innombrables meandres que aquest riu fa en travessar la Ribera.

Sant Hipòlit de Voltregà i Manlleu, deixa l'orientació nord-sud que fins aleshores, des de Ripoll, havia portat per prendre decididament la de llevant, i això ho fa mitjançant una ampla corba que no ultrapassa, diríem, els 90°: un revolt bastant menys tancat, en tot cas, que no pas les corbes dels meandres que abans i després descriu el mateix riu, sense que cap d'aquests comporti, tanmateix, una desviació en la direcció general d'aquests trams flexuosos.

Hi ha bastants topònims en els quals es pot detectar d'una manera o altra el mot *angle*, si és que no consisteixen en aquest mateix nom o, encara més, en el derivat *anglada*. L'angle a què fan referència, però (i seguint Coromines), tant pot ésser el format pel tombant d'un curs d'aigua, com el d'un cantell en una costa, un cingle o una roca.

Per exemple, el nom de *querangle*, que Coromines registra i que trobem en els topònims de *roc* i *coma de Querangle*, de Llar, poblet del terme de Canavelles, al Conflent, fa una clara referència a un accident del relleu, a una roca escairada o amb un cantell marcat.

En canvi, es refereix sempre a recolzades de riu o de qualsevol massa d'aigua (o, més ben dit, als seus indrets) un topònim com *Conangle* (amb el seu diminutiu *Conanglell*), que és compartit per diversos llocs de la nostra geografia que es troben en aquesta situació. Esmentem com a exemple l'agregat del municipi de les Masies de Voltregà, conegut per Conanglell, que ocupa el lòbul que deixa enmig el pronunciadíssim meandre que descriu el Ter davant mateix de Torelló.

El mot *recolze* es troba documentat en Eiximenis, en la *Doctrina compendiosa*. En la citació que l'esmenta, *recolze* sembla oposar-se a *punta*, com si es referís més que res a la part interna del meandre, o sia a la seva concavitat: parla d'un riu que «a temps que hi ve poca aigua, los veïns, per créixer lurs camps, li furten adés una punta, adés un recolze...».

En aquest sector de la riba interna del meandre, que sol ser de pendent suau en comparació amb la riba externa, característicament abrupta, hi pot haver una *algoleja*. *Algoleja* és un arabisme del valencià que significa

Monestir de Sant Pere de Cassees

a dreta llei «sector de terra fina d'al·luvió vora un riu». Com que aquesta mena d'al·luvió, que no és sinó el llim, és la que es diposita on el corrent fluvial té menys força i això en un meandre s'esdevé a la vora interna, potser per aquest motiu i per extensió el *Diccionari de geologia* inclou *algoleja* entre els sinònims vulgars de *meandre*.

En rigor s'ha de convenir que *algoleja* tan sols pot fer referència a la part interna de la contorsió fluvial i que, altrament, és un mot el sentit directe del qual al·ludeix tan sols a un efecte d'aquest fenomen de la dinàmica fluvial que és el meandre, no al mateix fenomen morfològic. Hem de dir també, seguint Coromines, que en aquest mot hom oscil·la entre l'ús lliure com a apel·latiu topogràfic i la fixació toponímica; i no sempre la gent sap encara el que vol dir on tan sols resta com a nom de lloc (de vegades en la forma *goleja*). Les localitats en les quals l'autor de l'*Onomasticon* el va recollir són l'Alcúdia de Crespins (a la comarca de la Costera), Polinyà i Sumacàrcer (a la Ribera de Xúquer) i la Nucia i Benissa (a la Marina).

Esmentem finalment les paraules d'ús general *racó* o *raconada* i *reclau*, l'aplicació de les quals, a anomenar l'espai interior del meandre, és del tot congruent. Ara bé, fixem-nos que, de fet, es refereixen només a la superfície inclosa dintre la sinuositat del meandre, el que se'n diu *lòbul del meandre*, no pas a la mateixa corba del curs fluvial. També, doncs, per extensió —prenent-los d'una manera que reputaríem laxa o poc precisa— designen l'accident fluvial de què ara fem qüestió. Potser tan sols *reclau* se salva en part d'aquesta objecció perquè és un mot d'ús més restringit; si més no, escau més específicament a la designació del lòbul del meandre: un *reclau* no és sinó un angle entrant. Els entrants de les demarcacions territorials a dintre d'una altra són anomenats *reclus*. ←

- Soci protector: Quota anual de 43 €
 Soci numerari: Quota anual de 25 €
 Subscriptor regular: Quota anual de 15 €

DADES PERSONALS

Nom.....Cognoms.....
 Adreça.....
 Codi postal.....Població.....
 Comarca.....
 Telèfon.....
 Adreça electrònica.....

FORMES DE PAGAMENT

- Xec (a nom de Llengua Nacional)
 Ingrés directe: 2013 0088 69 0200522492 (Caixa de Catalunya)
 Domiciliació bancària

_____

Llengua Nacional

Adreça postal:
 Llengua Nacional
 C. de Sant Pere Més Alt, 25
 08003 BARCELONA

També:
 Llengua Nacional
 Bústia Postal 24057
 08080 BARCELONA

A/e: llengua@llenguanacional.org

